

Krzysztof Kwilecki, Arkadiusz Kwilecki, Mariola Pietrzak

Geoturystyka jako forma wzbogacenia tradycyjnego modelu kultury uzdrowiskowej na przykładzie Karkonoszy

Karkonosze od zarania dziejów odwiedzane były przez człowieka, którego przyciągały skarby, jakie natura skryła w ich wnętrzu. Istnieją naukowe teorie (wg H. Quiringa i A. Grodzickiego) dowodzące, że już 2000 lat przed narodzeniem Chrystusa w poszukiwaniu złota i cennych kamieni docierali tu przybysze z dalekiej Krety, a w IV-III w. p.n.e. dobywali tu złoto Celtowie. Bardziej dokładna penetracja Karkonoszy datuje się dopiero od XI w., kiedy w poszukiwaniu bogactw przybywali tu wędrowcy, głównie górnicy z zachodniej Europy. Poszukiwali przede wszystkim złota i znajdowali je, świadczą o tym m.in. nazwy geograficzne – dwa Złote Potoki, Płóknica, Złote Jamy, Złotówka i wiele innych. Terenami szczególnie penetrowanymi i eksploatowanymi były: Biała Dolina, Doliny Czerwonego Potoku i Bielenia, Żwiry potoków Złotego, Szrenickiego, a także Płocznika i Czarnej Płóczki oraz Hala Szrenicka. Próby dobywania złota podejmowano także w Śnieżnych Kotłach, Sowiej Dolinie oraz w Czerwonym i Jagięcym Potoku w Górach Izerskich¹.

W drugiej połowie XVI w. obszar ten objęty został zainteresowaniem osób, które wędrowały tylko dla przyjemności, motywowane chęcią poznania nieznanego. Początek XVII w. przyniósł pierwsze opracowanie monograficzne. Wcześniejsze prace badawcze nad przyrodą Karkonoszy zapoczątkowane zostały w XV w. Pierwszą rozprawkę o florze Sudetów napisał lekarz z Nysy, Fryderyk Sebisch. Znaczące w nauce badania podjął lekarz cesarza Ferdynanda I – Clusius, jeden z najwybitniejszych botaników renesansu².

Turystyczne penetracje Karkonoszy wiążą się ściśle z istnieniem uzdrowiska w Cieplicach (Warmbrunn). Lecznice właściwości „ciepłych źródeł” znane były już w XIII w., a w XVII w. sława kurortu przekroczyła granice Śląska. Przybywający do wód kuracjusze częściej odwiedzali wschodnią część Karkonoszy. Takie ukie-runkowanie ruchu turystycznego ułatwiał dogodny „Trakt Śląski” oraz wyjątkowa atrakcyjność najwyższego szczytu Karkonoszy – Śnieżki, która także dzięki wy-

¹ B.W. Szarek, *Karkonosze część zachodnia. Rejon Szklarskiej Poręby*, Warszawa – Kraków 1985, s. 28-29.

² Ibidem, s. 26.

budowanej w 1681 r. kaplicy przyciągała coraz liczniejsze rzesze pątników i turystów. Z końcem XVIII w. podejmowano wycieczki do wodospadów Szklarki i Kamieńczyka, a nawet do Śnieżnych Kotłów, początkowo docierając tylko górą na ich grań. Wędrowano tam okreśną drogą wiodącą doliną Szklarskiego Potoku, Białą Doliną, koło wodospadu Kamieńczyka i przez Halę Szrenicką zwaną „Graniczną Łąką”. Wybudowanie ścieżki od witrolejni Prellera do wodospadu Szklarki czyniło ten zakątek Karkonoszy łatwiej dostępnym, a przez to częściej odwiedzanym³.

Z początkiem XIX w. ruch turystyczny w Karkonoszach stawał się coraz bardziej popularny i docierał do trudniej dostępnych terenów. Wywierał wpływ na charakter miejscowości oraz zajęcia mieszkańców. W miarę rozwoju turystyki otwierały się dla miejscowej ludności nowe możliwości zarobku: usługi turystyczne. Budy pasterskie, coraz częściej służąc kwaterą i posiłkiem, przeistaczały się stopniowo w schroniska turystyczne. W latach 30. XIX w. ruch turystyczny był już tak duży, że w najbardziej atrakcyjnych punktach: nad Śnieżnymi Kotłami i na Wysokim Kamieniu powstały w 1837 r. pierwsze schroniska o ściśle turystycznym przeznaczeniu⁴.

Jednym z pierwszych polskich przewodników, którego wymieniają zapiski historyczne, był ukrywający się tu uciekinier polityczny, szlachcic, prawdopodobnie poseł na Sejm Czteroletni. Jego nazwisko pozostało nieznanne. Najbardziej znanym polskim przewodnikiem był Wincenty Grzała, a pierwszy przewodnik turystyczny po Karkonoszach *Warmbrunn i okolice jego w 38 obrazach zebranych w 12 wycieczkach przez Pielgrzymkę w Sudetach* został napisany przez Rozalię Saulson w 1849 r.⁵

Szczególnością formy turystyki w tym okresie były wędrowki w lektykach niesionych przez dwóch tragarzy. Były to proste fotele na dwóch drążkach, na których wygodnie rozparci turyści „zdobywali” karkonoskie szczyty. Cennik nosiciela lektyk obowiązywał jedynie do wagi 65 kilogramów klienta łącznie z bagażem do 7,5 kilograma, a osoby cięższe musiały wносить dodatkową opłatę. Według taryfy przewozowej obowiązującej w Szklarskiej Porębie w 1884 r. wynagrodzenie dwóch tragarzy lektyki były równe kosztowi wynajmu jednego konia pod wierzch na tej samej trasie. Inną atrakcją były zimowe zjazdy na dużych drewnianych saniach, tak zwanych „rogatych”, o charakterystycznie zakrzywionych ku górze przednich płozach⁶.

³ Ibidem, s. 27-28.

⁴ T. Steć, *Szklarska Poręba i okolice*, Warszawa 1963, s. 28.

⁵ B.W. Szarek, *op. cit.*, s. 24.

⁶ I. Łaborewicz, P. Wiater, *Szklarska Poręba – monografia historyczna*, Szklarska Poręba 2011, s. 108-109.

Pojęcie, motywy i funkcje turystyki

Wzrost zamożności i czasu wolnego powoduje, że coraz więcej osób może rozwijać swoje upodobania hobbistyczne, zamiłowania twórcze, własną osobowość, indywidualnie odkrywać świat itp.⁷ Turystyka jest tą dziedziną działalności człowieka, która najbardziej zbliża narody świata, pozwala na bezpośrednią konfrontację różnych postaw i światopoglądów, a także zdecydowanie ułatwia proces globalizacji – w dobrym tego słowa znaczeniu⁸. Obejmuje ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, zawodowych lub innych, nie dłużej niż rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, których głównym celem jest praca zawodowa⁹. W wyjazdach turystycznych uczestniczy coraz więcej ludzi, różnicują się cele wyjazdów turystycznych. Turystyka staje się zjawiskiem masowym o złożonym i niejednorodnym charakterze, zawierającym bogatą i różnorodną treść. Stąd też ulegać musi zmianie definicja pojęcia turysty. Istotne zmiany wprowadzono na konferencji ONZ w Rzymie w 1963 r. Zdecydowano o wprowadzeniu terminu „odwiedzający”. Zgodnie z definicją to pojęcie obejmuje każdą osobę, która przebywa w odwiedzanym kraju niezależnie od powodu odwiedzin, z wyjątkiem dotyczącym zatrudnienia w tym kraju. „Odwiedzający” podzieleni są na dwie kategorie: turystów i wycieczkowiczów.

1. Turysta jest osobą znajdującą się dobrowolnie, czasowo poza miejscem stałego pobytu i środowiskiem związanym z codziennym rytmem życia przynajmniej 24 godziny w celach wypoczynkowych, leczniczych, krajoznawczych, sportowych religijnych, społecznych, politycznych itp.
2. Wycieczkowicze to osoby, które odwiedzając dany kraj, spędziły w nim mniej niż 24 godziny¹⁰.

Pojęcie turystyki pochodzi od łacińskiego słowa *turnus*, oznaczającego ruch obrotowy, okrężny, odnoszący się do zmiany miejsca pobytu osób. W języku francuskim słowo *tour* oznacza okrężną wędrowkę, podróż, wyścig z powrotem do miejsca, z którego się wyruszyło. Słowo to przekształciło się z czasem w słowo *tourisme*¹¹. Inne źródła przyjmują, że geneza tego pojęcia sięga XVIII w. i najprawdopodobniej ma związek z określeniem *grand tour*. Oznaczało ono bardzo popularne wówczas wśród młodych Anglików wyjazdy na kontynent (głównie do Francji, Niemiec i Włoch), odbywane przez nich w celach poznawczych i dla rozrywki¹². Turystyka to zespół zjawisk i stosunków wynikających z podróży

⁷ W. Kurek (red.), *Turystyka*, Warszawa 2007, s. 84.

⁸ J. Kowalczyk, *Zarządzanie Organizacją Turystyczną*, Warszawa 2009, s. 57.

⁹ G. Gołębowski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Poznań 2002, s. 19.

¹⁰ Idem (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Poznań 2009, s. 10.

¹¹ T. Łobożewicz, G. Bieńczyk *Podstawy turystyki*, Warszawa 2001, s. 9.

¹² W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Kraków 2000 s. 15-16.

i pobytu osób przyjezdnych. To zjawiska charakterystyczne dla turystycznych podróży¹³.

W literaturze istnieje wiele różnych klasyfikacji ruchu turystycznego. Wykorzystując kryterium pochodzenia turysty można wyróżnić turystykę:

- krajową – podróże mieszkańców po własnym kraju,
 - przyjazdową – przyjazdy do kraju osób mieszkających stale gdzie indziej,
 - wyjazdową – wyjazdy mieszkańców danego kraju za granicę.
- turystyka krajowa i przyjazdowa tworzą turystykę wewnątrz krajową – są to podróże po kraju rodzimych turystów i osób przyjeżdżających z zagranicy,
- turystyka krajowa i wyjazdowa – tworzą turystykę narodową – jest to turystyka uprawiana przez mieszkańców danego kraju zarówno w tymże kraju, jak i za granicą,
- turystyka przyjazdowa i wyjazdowa tworzą turystykę zagraniczną. Zasadniczym kryterium klasyfikacji turystów ze względu na miejsce pochodzenia jest kraj stałego pobytu, nie zaś narodowość¹⁴.

Przez wiele lat turystyka należała do potrzeb wyższego rzędu. Rozwój społeczno-gospodarczy krajów, wzrost poziomu życia, wzrost znaczenia jakości życia powodują, że turystyka przechodzi do grupy potrzeb podstawowych. Jeżeli potrzeby stanowią punkt wyjścia zachowań ludzkich, to motywy określają zachowanie konsumentów oraz są bezpośrednią przyczyną ludzkich działań. Każda czynność człowieka powodowana jest motywami, które nim kierują, określają rodzaje działań i cel. Najczęściej motywy określane są jako czynnik psychiczny, wyznaczający postępowanie w danej sytuacji. Decyzje podjęcia podróży są zwykle bardzo złożone, dlatego trudno jest ustalić jednolitą listę motywów uprawiania turystyki. Podróże turystyczne mogą być motywowane więcej niż jedną przyczyną, struktura motywacji turystycznych ma charakter dynamiczny, ulega przemianom na skutek zmian w systemie potrzeb, warunków życia, zmian osobowości, doświadczeń i przeżyć zdobytych w poprzednich podróżach. Można wyróżnić pewne podstawowe powtarzające się motywy:

- Motyw wypoczynkowy i zdrowotny. Turystyka to odzyskiwanie sił, regeneracja i leczenie. Podróżowanie odnawia, przywraca siłę zużytą podczas codziennego życia, pracy, nauki.
- Motyw poznawczy. Turystyka poszerza horyzonty, podnosi poziom wiedzy, przyczynia się do wzrostu poziomu wykształcenia, rozszerza znajomość świata, przyczynia się do wyrobienia postaw i osobowości, podniesienia kultury ogólnej. Ludzie podejmują podróże turystyczne, aby poznać świat, zobaczyć ciekawe zjawiska, korzystać z dóbr kultury, wejść w bezpośredni kontakt

¹³ K. Kwilecki, *Rozważania o czasie wolnym – wybrane zagadnienia*, Katowice 2011, s. 40.

¹⁴ G. Gołębski (red.), *op. cit.*, 2009, s. 14.

z ludnością odwiedzanego kraju, poznać ich styl życia, zachowania, wzorce, tradycje, zwyczaje itp.

- Motyw zmiany. Turystyka jest ucieczką od codzienności. Jest zmianą otoczenia, poszukiwaniem inności, nowości, urozmaicenia, powrotu do natury, poszukiwaniem ciszy, piękna, spokoju a niekiedy samotności.
- Motyw religijny. Poprzez turystykę można wypełnić obowiązek religijny. Niejednokrotnie religia nakazuje wiernym odbycie podróży do miejsc czy miejscowości szczególnych pod względem kultu religijnego (np. Rzym, Mekka).
- Motyw służbowy. Duży udział w podróżach krajowych i zagranicznych mają wyjazdy w celach służbowych, na kongresy, konferencje, seminaria, szkolenia, targi oraz podróże motywacyjne itp. Osoby wyjeżdżające w celach służbowych mają jednocześnie okazję zwiedzania, zobaczenia czegoś nowego, odpoczynku, nawiązania nowych znajomości.

W wielu przypadkach motywy nakładają się i trudno niejednokrotnie określić, który z nich ma najistotniejsze znaczenie przy podejmowaniu decyzji wyjazdu. Współczesne kierunki rozwoju turystyki charakteryzuje zróżnicowanie oczekiwań, jakie zaspokoić ma wyjazd, co spowodowane jest zróżnicowaniem motywów wyjazdów¹⁵.

Turystyka, jako wielowymiarowe i dynamiczne zjawisko współczesnej kultury bytowania społeczeństw, znajduje odzwierciedlenie w różnych sferach życia: społecznej, psychologicznej, kulturowej, przestrzennej i ekonomicznej. Dzięki temu spełnia określone funkcje, pojmowane jako skutki jej rozwoju dla tych licznych sfer współczesnego życia. Mówiąc o funkcjach turystyki, należy mieć na uwadze całokształt skutków jej rozwoju¹⁶. Funkcje współczesnej turystyki zasługują na systematyczną ocenę. Skutki rozwoju turystyki mogą także być negatywne, gdyż towarzyszą im pewne zjawiska patologiczne, np. dewastacja środowiska przyrodniczego, kulturowego, nielegalny handel, inflacja. W takim przypadku można mówić o dysfunkcjach turystyki¹⁷.

Zarówno funkcje jak i dysfunkcje turystyki można rozpatrywać w odniesieniu do przyrody, kultury, człowieka jako jednostki i jako grupy oraz w odniesieniu do gospodarki. Ze społecznego punktu widzenia istnieje konieczność pogłębiania wiedzy o wszystkich skutkach rozwoju współczesnej turystyki, wzmocnienia sił i poszerzenia zakresu występowania skutków pozytywnych oraz redukcji skutków negatywnych. Wśród funkcji turystyki W. Gaworecki wymienia:

- Funkcję wypoczynkową – Turystyka wypoczynkowa sama w sobie może sprawiać przyjemność i być źródłem radości życia. Jej rozwój jest również konieczny z ekonomicznego punktu widzenia – do odnowy i utrzymania

¹⁵ G. Gołębski (red.), *op. cit.*, 2002, s. 43.

¹⁶ K. Przeclawski, *Człowiek a turystyka: zarys socjologii turystyki*, Kraków 2004, s. 81.

¹⁷ K. Kwilecki, *Rozważania o czasie wolnym...*, s. 37.

sił fizycznych i psychicznych człowieka, wydatkowanych w pracy i poza nią. Bez wypoczynku ludzie nie mogą działać efektywnie, gospodarka zaś może ponieść znaczne straty. Mimo że postęp techniczno-organizacyjny sprawia, że praca staje się fizycznie coraz łatwiejsza, to coraz bardziej angażuje ona człowieka i wyczerpuje jego siły psychiczne, zmniejszając odporność życiową. Niedostateczny wypoczynek prowadzi często do kumulowania się zmęczenia i przechodzi w stan wyczerpania, grożący niebezpiecznymi powikłaniami w organizmie oraz niesprawnością w pracy i nauce. Temu właśnie może zaradzić uprawianie turystyki. Wypoczynkowa funkcja turystyki, w pełni realizowana, stymuluje rozwój społeczny i gospodarczy, co z kolei tworzy materialno-organizacyjne warunki do urzeczywistniania omawianej funkcji turystyki. Pełna efektywność społeczna wypoczynkowej funkcji turystyki daje się urzeczywistnić zwłaszcza w połączeniu z jej funkcją zdrowotną¹⁸.

- Funkcja zdrowotna – punktem wyjścia szeroko rozumianej zdrowotnej funkcji turystyki jest definicja zdrowia. Zdrowotna funkcja turystyki może się przyczynić do redukcji negatywnych zjawisk współczesnej cywilizacji. Aby można było mówić o zdrowotnych funkcjach turystyki, miejsce wypoczynku musi posiadać odpowiednie walory środowiska przyrodniczego: czyste powietrze, dobry klimat, wody mineralne itp. Gaworecki wymienia różnego typu zagrożenia zdrowia, które można zredukować poprzez turystykę zdrowia – zakłada, że „zdrowie” to nie tylko brak choroby, ale pełnia energii i ogólne dobre samopoczucie. odbijające się na stanie zdrowia człowieka¹⁹.
- Funkcja wychowawcza – turystyka oznacza wejście człowieka w bezpośredni kontakt z nowym środowiskiem społecznym, rozumianym jako zespół trojaskich składników: przyrodniczych, społecznych, kulturowych. Z pojęciem środowiska społecznego pozostaje w bezpośrednim związku środowisko wychowawcze, obejmujące całość wpływów i oddziaływań kształtujących rozwój człowieka oraz przygotowujących go do życia w społeczeństwie. W tym złożonym procesie turystyka jest obecna, a jej rola aktywna. Wychowawczy walor turystyki należy szczególnie odnieść do turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej. Turystyka w swoim założeniu wychowawczym może przynosić pozytywne skutki w toku ludzkiego życia w każdej jego fazie²⁰.
- Funkcja kształceniowa – znajduje uzasadnienie jako element jej funkcji wychowawczej, może więc być spełniana zarówno w sensie poznawczym, jak i praktycznym. W turystyce krajoznawczej człowiek odkrywa nowe wartości moralne i intelektualne, może też obudzić w sobie nowe zainteresowania kulturalne i intelektualne. Kształceniowa funkcja turystyki zasługuje na popularyzację zwłaszcza w turystyce młodzieżowej zorganizowanej. Może stanowić odbicie w formułowaniu prawidłowego obrazu odwiedzanych miejscowości

¹⁸ W. Gaworecki, *Turystyka*, Warszawa 2003, s. 389.

¹⁹ Ibidem, s. 390.

²⁰ Ibidem, s. 392.

i krajów. Turystyka daje okazję do praktycznego wykorzystania umiejętności językowych, a opanowana wcześniej wiedza o życiu społeczno-kulturalnym innych krajów może stymulować aktywność intelektualną turystów. Kształceniowa funkcja turystyki może odegrać znaczną rolę w przeobrażeniach społeczno-kulturowych, politycznych i gospodarczych²¹.

- Funkcja miastotwórcza – proces urbanizacji polega na rozwoju ośrodków miejskich, proces ten jest uwarunkowany rozwojem czynników miastotwórczych. Wśród tych czynników można wymienić przede wszystkim przemysł, handel, węzeł komunikacyjny, port, szkolnictwo średnie i wyższe, naukę, administrację publiczną i turystykę. W strukturze czynników miastotwórczych turystyka pełni funkcję modernizacyjną, interesującą z punktu widzenia nowoczesnych czynników przemian społeczno-gospodarczych i przestrzennych. Pod wpływem rozwoju turystyki zwiększa się liczba stałej oraz sezonowo i tymczasowo zamieszkałej ludności w danej miejscowości turystycznej. Stosunek liczby ludności stałej do stanu ludności ogółem przebywającej w szczycie turystycznym jest wysoki i zwiększa się w miarę wzrostu atrakcyjności turystycznej danej miejscowości, na skutek tego zwiększa się uciążliwość życia obu grup ludności oraz zmniejsza satysfakcja turystów. Istotnym czynnikiem rozwoju urządzeń infrastruktury turystycznej i paraturystycznej są nakłady inwestycyjne, powstają nowe miejsca pracy, wzrasta liczba zatrudnionych w gospodarce, zwiększają się więc źródła zarobkowania w sektorze nierolniczym oraz rozszerzają ekonomiczne podstawy rozwoju danego miasta. Urbanizacja w płaszczyźnie społecznej wnosi zmiany do stylu życia kształtując jego miejski charakter²².
- Funkcja edukacji kulturowej – może być stymulatorem popularyzacji dorobku współczesności i kultywowania dziedzictwa przeszłości. Może wzbogacać postawy patriotyzmu pojmowanego jako troska o narodową wspólnotę. Turystyka krajoznawcza rozumnie uprawiana i dobrze zorganizowana może odegrać ważną rolę w kształtowaniu świadomości kulturowej jej uczestników. Turystyka kulturowa przejawia się także w ekonomicznych aspektach rozwoju turystyki, odzwierciedla ją wzrost poziomu życia w miejscowościach turystycznych²³.
- Funkcja ekonomiczna – turystyka krajowa stanowi przede wszystkim ważny czynnik społeczno – gospodarczy obszarów recepcji turystycznej. Turysta ma do swojej dyspozycji środki płatnicze i zaspokaja potrzeby w zakresie usług komunikacyjnych, gastronomicznych, noclegowych, handlowych, rozrywkowych, rzemieślniczych, kulturalnych, pamiątek. Turyści są konsumentami wielu usług i dóbr, a więc nośnikami popytu na świadczenia turystyczne²⁴.

²¹ Ibidem, s. 394.

²² Ibidem, s. 396.

²³ Ibidem, s. 406.

²⁴ Ibidem, s. 410.

- Funkcja etniczna – obejmuje podróże zagraniczne związane głównie z miejscem pochodzenia, urodzenia i zamieszkania w przeszłości samych turystów oraz ich przodków. W ruchu tym biorą udział emigranci, ich dzieci oraz wnuki, struktura tej populacji według wieku jest zróżnicowana. Celem podróży tego rodzaju turystów są wizyty u rodzin, znajomych w miejscowościach rodzin oraz w ośrodkach historycznych i kulturalnych. Turystyka etniczna często wiąże się z motywami religijnymi i w tym sensie wspiera proces kreowania określonych wartości²⁵.
- Funkcja kształtowania świadomości ekologicznej – rozwój turystyki zależy od atrakcyjności środowiska. Degradacja krajobrazu musi prędzej czy później prowadzić do zniszczenia turystyki. W świetle tych uwag funkcja kształtowania świadomości ekologicznej współczesnej turystyki nabiera coraz większego znaczenia. Można jej przypisać konieczność uświadomienia problemu środowiska przyrodniczego i społecznego. Turyści i organizatorzy świadczący usługi turystyczne powinni mieć właściwy stosunek do narastających współcześnie problemów środowiska, należy zmniejszyć różnicę między świadomością ekologiczną, a postępowaniem ekologicznym podmiotów turystycznych²⁶.
- Funkcja polityczna – omówione wyżej funkcje współczesnej turystyki nie wyczerpują wszystkich skutków jej rozwoju. Współczesną turystykę cechuje masowość. Dlatego można śmiało mówić o politycznej funkcji turystyki, ponieważ państwa są na skutek tych migracji międzynarodowych automatycznie włączone w tę sferę przez kształtowanie np. zakresu formalności granicznych (prawo paszportowe, dewizowe, celne itp.). Turystyka międzynarodowa może stanowić istotny instrument osiągnięcia innych celów politycznych, m.in. poszerzania międzynarodowych stosunków z innymi krajami, budowania wizerunku swojego kraju za granicą, aktywizacji turystyki etnicznej²⁷.

Uprawianie turystyki to odzyskiwanie utraconych sił podczas wykonywanej pracy, obowiązków domowych, także pobieranej nauki, zdobywanie nowych doświadczeń, regeneracja i leczenie w kontakcie ze środowiskiem przyrodniczym²⁸.

Rysuje się potrzeba pogłębiania wiedzy o rozwoju turystyki jako nowej dziedziny służącej zdrowiu, poznawaniu walorów przyrody, także edukacji kulturowej²⁹. Turystyka wpływa na rozwój i upowszechnianie edukacji, wzrost świadomości i jest jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin gospodarki³⁰.

²⁵ Ibidem, s. 414.

²⁶ Ibidem, s. 415.

²⁷ Ibidem, s. 417.

²⁸ K. Kwilecki, *Analiza środowiskowych uwarunkowań kształtowania produktu turystycznego Szklarskiej Poręby*, Gdańsk 2013, s. 102.

²⁹ Ibidem, s. 107.

³⁰ K. Kwilecki, *Rozważania o czasie wolnym...*, s. 41.

Geoturystyka

Geoturystyka to nowa gałąź turystyki, turystyka geologiczna nastawiona na poznawczą eksplorację zjawisk przyrody nieożywionej oraz obserwowanie w terenie procesów geologicznych. Przykładowe obiekty geoturystyczne to masywy górskie, pustynie, wybrzeża morskie, kaniony i przełomy rzeczne, wulkany, wodospady, skałki, jaskinie, odsłonięcia terenowe atrakcyjnych lub interesujących naukowo lub edukacyjnie skał. Obiekty takie są lub mogą stać się, po odpowiednim zagospodarowaniu i udostępnieniu, atrakcjami geoturystycznymi. Geoturystyka jest ściśle związana z ochroną przyrody, w tym przypadku nieożywionej³¹.

Karkonoski Park Narodowy ze swym bogactwem zjawisk i obiektów geologicznych oraz swą wyjątkową rzeźbą, jest niewątpliwie atrakcją geoturystyczną. Geoturystyka opiera się w Karkonoszach na sieci geostanowisk ustanowionej na potrzeby nowo utworzonego Geoparku Karkonosze. Nazwą „geostanowiska” określa się wyodrębnione w celach ochronno-dydaktycznych obiekty skalne lub ich zespoły o szczególnym znaczeniu dla zrozumienia historii i budowy Ziemi³². Karkonoski Park Narodowy znany ze swojego bogactwa naturalnego, często niedoceniany ze względu na walory geologiczne i geomorfologiczne, jest źródłem niepowtarzalnych atrakcji przyrody nieożywionej.

Wybrane atrakcje geoturystyczne

Gorąca magma pod Śnieżką

Skały najwyższego szczytu Karkonoszy – Śnieżki pochodzą z okresu Karbonu. Około 300 milionów lat temu gorąca magma z wnętrza Ziemi wdarła się w otaczające skały, a następnie powoli zastygała tworząc skałę granitową. Magma zastygała na głębokości rzędu 8-10 km, a proces ten mógł trwać nawet 45 milionów lat. Granit jest najbardziej rozpowszechnioną skałą w polskich Karkonoszach. Składa się z trzech podstawowych minerałów: kwarcu, skalenia i biotyty. Większą część granitowego masywu buduje granit porfirowaty – zajmuje on duży obszar Kotliny Jeleniogórskiej oraz dolne partie stoków Karkonoszy, których główny grzbiet zbudowany jest z granitów równoziarnistych (ziarna poszczególnych minerałów mają podobne średnice). Sam szczyt Śnieżki tworzą skały nazywane hornfelsami. Powstały, gdy gorąca granitowa magma podgrzała otaczające skały do temperatury przekraczającej 600°C. To oddziaływanie spowodowało powstanie nowych minerałów. Hornfelsy są bardzo odporne na wietrzenie i dzięki nim Śnieżka zawdzięcza swoją wysokość.

³¹ R. Knapik, *Przewodnik geoturystyczny po Karkonoskim Parku Narodowym*, Jelenia Góra 2011, s. 3.

³² *Ibidem*, s. 3.

Karkonoska tundra

Nazwa tundra pochodzi od fińskiego słowa „tunturi” (naga góra). Używa się jej dla określenia pustych równin w północnej Europie i Azji. Tundra to nie tylko zlodowacone Arktyka i Antarktyda (tundra arktyczna i antarktyczna), to także górskie tereny położone powyżej górnej granicy lasu, gdzie przeważa mróz, lód, śnieg i wiatr (tundra alpejska). Tundrę oprócz surowego klimatu charakteryzuje skalista rzeźba terenu kształtowana przez mróz i wiatr, głęboko przemarzający grunt, a także obecność roślin i zwierząt przystosowanych do surowych warunków życia³³. Tundrowy obszar Karkonoszy tworzą dwie części (wschodnia i zachodnia) oddzielone Przełęczą Karkonoską, w których wyróżnia się trzy strefy:

1. Strefa tundry porostowej (mrozowo-wietrzna lub krioeoliczna) – w Karkonoszach obejmuje ona najwyższe szczyty: Śnieżkę, Czarny Grzbiet, Lučną i Studničną horę oraz Wielki Szyszak. Kamienista tundra zajmuje partie Karkonoszy o najsurowszym klimacie.
2. Strefa tundry trawiastej (mrozowo-darniowa lub kriowegetacyjna) – odpowiada kamienisto-piaszczycy tundrze epoki lodowej i zajmuje rozległy obszar wierzchowiny w okolicach Równi pod Śnieżką, Chalupy na Rozcesti i źróđła Łaby. W porównaniu ze strefą tundry porostowej, jest mniej wietrzna, cechuje się obfitymi opadami śniegu i deszczu. Umożliwiło to bujny rozwój roślinności trawiastej i torfowiskowej, która stała się ważnym czynnikiem rozwoju tej strefy.
3. Strefa tundry ziołoroślowej (śniegowo-lodowa lub niweo-glacjogeniczna) – jest tą częścią tundry, w której znajdują się kary polodowcowe (potocznie zwane kotłami), gdzie przez długie tycięclecia pod wpływem mrozu trwa kruszenie skał i usuwanie skalnych odłamków przez lawiny śnieżne i splywy gruzowo-błotne. Do strefy tej należą także nisze niwalne i stoki³⁴.

Geostanowiska Karkonoskiego Parku Narodowego:

1. Szrenica, Trzy Świnki, Twaroźnik.
2. Wąwóz i Wodospad Kamieńczyka.
3. Wodospad Szklarki.
4. Chojnik.
5. Łabski Szczyt i lodowce gruzowe.
6. Mały Śnieżny Kocioł.
7. Wielki Śnieżny Kocioł.
8. Wielki Szyszak.
9. Czarny Kocioł Jagniątkowski.
10. Śląskie Kamienie i Czeskie Kamienie.

³³ *Karkonoska tundra*, Jelena Góra 2004, s. 3.

³⁴ *Ibidem*, s. 13-15.

11. Pielgrzymy.
12. Kocioł Wielkiego Stawu.
13. Równia pod Śnieżką.
14. Kocioł Małego Stawu.
15. Biały Jar.
16. Kocioł Łomniczki.
17. Śnieżka.
18. Czarny Grzbiet.
19. Sowa Dolina.
20. Skalny Stół.³⁵

Opis wybranych geostanowisk:

Szrenica

Dzięki dominującemu nad Szklarską Porębą położeniu (1320 m n.p.m.) i rozbudowanej infrastrukturze turystycznej, jest jedną z bardziej znanych gór w Karkonoszach. Mimo stosunkowo niewielkiej wysokości góry, panują tu warunki śnieżne podobnie jak w Alpach na wysokości 2000 m n.p.m. Fakt ten wykorzystano do budowy dużego centrum narciarskiego Ski-arena Szrenica, zajmującego całe północne zbocze góry, aż po Szklarską Porębę. Na szczycie góry znajduje się schronisko, z którego rozciąga się panorama nie tylko na Karkonosze, ale i na Góry Izerskie oraz Kotlinę Jeleniogórską³⁶.

Trzy Świnki

To formacja skalna usytuowana na wysokości ok 1300 m n.p.m. po obu stronach drogi, a tym samym – granicy. Czeska nazwa to Svinské kameny. Skałki mają wysokość od kilku do kilkunastu metrów. Grupa skał nieopodal Mokrej Przełęczy leży przy Głównym Szlaku Sudeckim, w niewielkiej odległości od Szrenicy. Przy Twarożniku funkcjonuje turystyczne przejście graniczne, z którego można dojść do Voseckiej boudy, a także do źródeł Łaby. Otwierają się tu widoki na charakterystyczny budynek Radiowo-Telewizyjnego Centrum Nadawczego stojący na grani, nad Śnieżnymi Kotłami³⁷.

Wodospad Kamieńczyka

To najwyższy, 27-metrowy wodospad po polskiej stronie Karkonoszy, z poziomem górnej krawędzi 846 m n.p.m. Powstał w wyniku dźwignięć mas skalnych w ostatniej orogenezie (alpejskiej). Poniżej wodospadu znajduje się 100-metrowy skalisty wąwóz o pionowych granitowych ścianach. Wodospad wypływa z Hali Szrenickiej, a jego źródła znajdują się w rezerwacie ścisłym Karkonoskiego Parku

³⁵ R. Knapik, *Przewodnik geoturystyczny...*, s. 14-15.

³⁶ S. Adamczak, *Karkonosze polskie i czeskie*, Wyd. Agencja TD, Białystok 2002, s. 36.

³⁷ *Ibidem*, s. 38-39.

Narodowego³⁸. Trzy kaskady spadają z górnego progu do Wąwozu Kamieńczyka. Za środkową kaskadą Kamieńczyka znajduje się Złota Jaskinia, zwana Złotą Dziurą, która została częściowo pogłębiona w XV w. przez walońskich poszukiwaczy złota, skarbów, minerałów i kamieni szlachetnych. Największe bogactwo jakie tu znaleźli to złoża różnych minerałów, miedzi, żelaza, piasków kwarcytu oraz półszlachetnych kamieni. Po tragicznym wypadku w 1973 r., gdy spadający głaz zabił turystę, przeprowadzono prace zabezpieczające i ograniczono zejście do wodospadu. Obecnie zwiedzanie odbywa się z koniecznością włożenia kasku³⁹.

Twarożnik

Zwarta skałka usytuowana jest na samej granicy, wznosi się na Głównym Grzbiecie, na wysokości 1320 m n.p.m. Tworzą ją charakterystycznie na siebie pokładane bloki skalne. Rozciąga się stąd widok na Masyw Szrenicki i Pogórze⁴⁰.

Chojnik

Zamek usytuowany na wysokości 627 m n.p.m. jest przykładem izolowanego wzgórza granitowego, które swój wygląd zawdzięcza dostosowaniu się rzeźby do struktury geologicznej podłoża. Podłoże tworzy masywna, asymetryczna kopuła zbudowana z granitu porfirowatego, w budowie której ważną rolę odgrywają spękania. Południowe stoki Chojnika są strome i tworzą silnie nachylone powierzchnie w postaci urwisk skalnych o długości ponad 100 m. Stok opadający ku północy jest dłuższy i łagodniejszy, a formy skalne występują w jego obrębie w sposób nieciągły⁴¹.

Wielki Śnieżny Kocioł

To najdoskonalszy karkonoski przykład rzeźby polodowcowej, którą ukształtowały lodowce górskie w plejstocenie. Ściany kotła są naturalnym odsłonięciem spękanych granitów, a przy tym ich rzeźba pokazuje, jak wielki wpływ na wygląd powierzchni terenu mają właśnie spękania. System spękań w granitach Wielkiego Śnieżnego Kotła i żleby rozcinające ściany skalne najlepiej oglądać z platform widokowych zlokalizowanych na górnej krawędzi kotła. Leżą one przy szlaku czerwonym, prowadzącym głównym grzbieciem Karkonoszy. Dno kotła leży w strefie ochrony ścisłej i jest wyłączone z ruchu turystycznego. Wyjście nad Wielki Śnieżny Kocioł jest poważną całodzienną wyprawą, która powinna być podejmowana tylko w dobrych warunkach atmosferycznych⁴².

³⁸ M. Maj (red.), *Polskie Góry: Sudety, Karpaty, Góry Świętokrzyskie*, Bielsko-Biała 2010, s. 8.

³⁹ K. Kwilecki, *Analiza środowiskowych uwarunkowań...*, s. 52.

⁴⁰ S. Adamczak, *op. cit.*, s. 39.

⁴¹ R. Knapik, *Przewodnik geoturystyczny...*, s. 22.

⁴² P. Migoń, *Granit – od magmy do kamienia w służbie człowieka*, Jelenia Góra 2012, s. 24-25.

Czarny Kocioł Jagniątkowski

Jest rzadziej odwiedzany przez turystów niż podobne formy polodowcowe w pobliżu Karpacza czy Szklarskiej Poręby. Mimo to prezentuje wszystkie typowe cechy krajobrazu glacialnego. W jego dnie znajduje się tzw. Wędrujący Kamień – granitowy głaz o wysokości 3 metrów, którego ruch jest rejestrowany od 1797 r. Powolny ruch luźnych bloków po powierzchniach stokowych jest możliwy dzięki działaniu lodu gruntowego. Moreny kotła są słabo wykształcone i znajdują się na wysokości 900 m n.p.m., 1090 m n.p.m. (tuż pod Jaworową Łąką, na której znajduje się węzeł szlaków turystycznych) oraz 1130 m n.p.m.⁴³

Pielgrzymy

Pielgrzymy to w istocie trzy osobne skałki oddalone od siebie o kilkadziesiąt metrów, wyrastające ze spłaszczenia w obrębie stoku. Są one wydłużone na podobieństwo murów, ale długie na ponad 100 m. Pod względem wysokości należą do najwyższych skałek w całym masywie granitowym – osiągają 25 m wysokości. Kształt skałek jest zdeterminowany przez układ pęknięć w skale. Przebieg spękań pionowych naśladują ściany skałek i szczeliny tnące skalny masyw, spękaniami poziomymi skałki zawdzięczają swoją piętrową konstrukcję. Pielgrzymy leżą na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego. Najkrótsze dojście prowadzi od Kościoła Wang w Karpaczu Górnym. Skałki znajdują się w połowie podejścia, na wysokości około 1200 m n.p.m.⁴⁴

Biały Jar

Stanowi dużą niszę niwalną o szerokości ok 300 m, której górna krawędź sięga 1370 m n.p.m. Jest on wyrzeźbiony w granicie porfirowatym. Największe nachylenie stoków sięga tu 40°, zaś przeciętnie wynosi 19-20°. Ze względu na duży stopień zwietrzenia granitu w Białym Jarze rozwinęły się trzy głęboko wcięte żleby. Położony na północnych stokach Karkonoszy stanowi dogodne miejsce do akumulacji dużych mas śniegu. W tym miejscu 20 marca 1968 r. wydarzyła się największa w historii polskich gór tragedia, gdy w lawinie zginęło 19 turystów⁴⁵.

Czarny Grzbiet

Czarny Grzbiet stanowi fragment powierzchni zrównania rozciągający się na wysokości ok 1400 m n.p.m. zlokalizowany pomiędzy szczytami Śnieżki na zachodzie i Czarnej Kopy na wschodzie. Grzbiet ten w głównej mierze budują łupki łuszczkowe, chociaż w jego zachodniej części, na stokach pojawiają się niewielkie skałki granitowe przykryte łupkami. W rejonie Czarnej Kopy odsłaniają się również gnejsy kowarskie. Łupki łuszczkowe na Czarnym Grzbiecie należą do

⁴³ M. Kasprzak, *Panorama Karkonoszy, Karkonoski Park Narodowy*, Jelenia Góra 2012, s. 49.

⁴⁴ P. Migoń, *op. cit.*, s. 41.

⁴⁵ R. Knapik, *Przewodnik geoturystyczny...*, s. 46.

najstarszych skał w Karkonoszach⁴⁶. Zwarte rumowisko skalne, miejscami zasłonięte jest płatami kosodrzewiny. Z uwagi na dominującą wielkość elementów skalnych rumowisko takie nazywać można pokrywą gruzowo-głazową⁴⁷.

Ścieżka geoturystyczna we wschodnich Karkonoszach

Ścieżka prowadzi poprzez niezwykle ciekawe pod względem geoturystycznym tereny wschodnich Karkonoszy. Początek ścieżki znajduje się przy budynku Centrum Informacyjnego KPN w Karpaczu, następnie trasa prowadzi żółtym szlakiem do schroniska nad Łomniczką, dalej czerwonym szlakiem poprzez Kocioł Łomniczki na Przełęcz pod Śnieżką w okolicach Śląskiego Domu, następnie na szczyt Śnieżki i dalej Czarnym Grzbieciem do Sowiej Przełęczy, stamtąd na Skalny Stół i z powrotem na Sowią Przełęcz, skąd czarnym szlakiem przez Sowią Dolinę schodzi do Karpacza. Ścieżka zapoznaje z geologią i geomorfologią tego rejonu Karkonoszy, m.in. spływami gruzowo-błotnymi, polodowcowym Kotleń Łomniczki, budową geologiczną Śnieżki i Czarnego Grzbiecie, gruntami strukturalnymi, rzadkimi minerałami i dolinami górskich potoków. Na ścieżce wyznaczonych jest 14 przystanków⁴⁸.

Stacja 1. Centrum Informacji Karkonoskiego Parku Narodowego.

W Centrum Informacji Karkonoskiego Parku Narodowego w Karpaczu prezentowane są walory przyrody nieożywionej Karkonoszy.

Stacja 2. Betonowy Most.

Opisywana jest tu sieć specyficznych deformacji, odpowiedzialnych za sposób wypiętrzania się Karkonoszy, polegających na przemieszczaniu się mas skalnych względem siebie wzdłuż dzielących je powierzchni. Geolodzy nazywają je uskokiemi. Wzdłuż takich uskoków, podczas fałdowania alpejskiego, działające z głębi ziemi siły wyniosły masy Karkonoszy na wysokość sięgającą ponad 1500 m n.p.m. Podniesiony wzdłuż uskoków blok nazywany jest zrębem, dlatego Karkonosze nazywane są górami zrębowymi.

Stacja 3. Dolina Łomniczki.

Jest przykładem rzeźby fluwialnej, czyli takiej, która związana jest z rzekami i ich działalnością. Sama dolina jest wklęsłą formą terenu o wydłużonym kształcie i wyraźnie wykształconym dnie. Nad dnem doliny, częściowo zajęтым przez koryto rzeki, wznoszą się zbocza doliny. Dolina Łomniczki ma charakter wciosowy. Strumień Łomniczka ma źródła zlokalizowane w najwyższych partiach

⁴⁶ Ibidem, s. 52.

⁴⁷ M. Kasprzak, *op. cit.*, s. 17.

⁴⁸ <http://www.kpnmab.pl/pl/sciezka-geoturystyczna,245> [dostęp: 20.07.2013].

Karkonoszy – w piętrze subalpejskim, na Równi pod Śnieżką. Jest dopływem Łomnicy, do której wpada w dolnym Karpaczu.

Stacja 4. Spływy gruzowe w Kotle Łomniczki.

W dolnych partiach Kotła Łomniczki, nad czerwonym szlakiem turystycznym, widoczne są formy przypominające wielkie rynny z wałami po obu stronach. Są to tory spływów gruzowych (nazywanych murami), które zeszyły ze stoków Kopy. Karkonosze są jednym z dwóch masywów górskich w Sudetach, obok Wysokiego Jesionika, znanym z występowania spływów gruzowych. W Karkonoszach na podstawie obserwacji geomorfologicznych oraz źródeł historycznych udokumentowano łącznie 250 spływów, z czego prawie 80 po polskiej stronie.

Przystanek 5. Kocioł Łomniczki.

Jest słabo wykształconym kotłem polodowcowym, który powstał na skutek działalności niewielkiego lodowca górskiego (prawdopodobnie jego długość wynosiła maksymalnie 2 km)⁴⁹.

Stacja 6. Równia pod Śnieżką.

Jest to płaska przestrzeń na wysokości od 1350 m do 1444 m n.p.m., o powierzchni ok. 9 km² na grzbiecie Karkonoszy, pod najwyższą górą Sudetów Śnieżką. Rozciąga się po polskiej i czeskiej stronie Karkonoszy. Większą część równi zajmują torfowiska z kosodrzewiną⁵⁰.

Stacja 7. Zbocza Śnieżki.

Szczyt Śnieżki jest trójkątny w zarysie i wznosi się około 200 m ponad zrównanie wierzchowinowe Równi pod Śnieżką. Od północy stoki Śnieżki rozcina Kocioł Łomniczki, od południowego zachodu – olbrzymi kocioł polodowcowy Úpská jáma, a od południowego wschodu ogranicza ją amfiteatralne zamknięcie doliny Jeleni potoku, Śnieżka jest najwyższym szczytem nie tylko Sudetów, ale również całych Czech.

Stacja 8. Śnieżka.

Najwyższy szczyt Karkonoszy oraz Sudetów (1602 m n.p.m.), położony na granicy polsko-czeskiej, góruje nad Kotliną Jeleniogórską, wystając 200 metrów ponad Równię pod Śnieżką. Usytuowana jest na pograniczu Głównego (Śląskiego) i Czarnego Grzbietu Karkonoszy. Od północy Śnieżkę podcina głęboki Kocioł Łomniczki, a od południa jeszcze głębszy Obří důl. Widoczność przy sprzyjających warunkach przekracza 200 km. Najbliższe miejscowości to Karpacz po pol-

⁴⁹ R. Knapik, *Przewodnik po ścieżce geoturystycznej we wschodnich Karkonoszach, Materiały edukacyjne Karkonoskiego Parku Narodowego*, Jelenia Góra 2011, s. 6-12.

⁵⁰ <http://www.karpacz360.pl/panorama-53.html> [dostęp: 20.07.2013].

skiej stronie oraz Pec pod Sněžkou po czeskiej. Panuje tutaj specyficzny klimat, zbliżony do tego za kołem podbiegunowym. Dlatego na niższych wysokościach niż gdzie indziej w tych szerokościach geograficznych wykształciła się roślinność alpejska. Odpowiedzialne są za to warunki meteorologiczne. Średnia roczna temperatura na Śnieżce nieznacznie przekracza 0°C, w najcieplejszym miesiącu wynosi 10,6°C, a najwyższa temperatura jaką zanotowano na Śnieżce to 24,5°C. Stąd też pokrywa śnieżna zalega czasami od października aż do maja⁵¹.

Stacja 9. Czarny Grzbiet.

Czarny Grzbiet stanowi fragment powierzchni zrównania rozciągający się na wysokości ok. 1400 m n.p.m. zlokalizowany pomiędzy szczytami Śnieżki na zachodzie i Czarnej Kopy na wschodzie. Grzbiet ten w głównej mierze budują łupki łyszczykowe, chociaż w jego zachodniej części, na stokach pojawiają się niewielkie skałki granitowe przykryte łupkami. W rejonie Czarnej Kopy odsłaniają się również gnejsy kowarskie. Łupki łyszczykowe na Czarnym Grzbiecie należą do najstarszych skał w Karkonoszach⁵². Zwarte rumowisko skalne miejscami zasłonięte jest płatami kosodrzewiny. Z uwagi na dominującą wielkość elementów skalnych rumowisko takie nazywać można pokrywą gruzowo-głazową⁵³.

Stacja 10. Czarna Kopa.

Wznosi się na 1411 m n.p.m. i stanowi wschodni kraniec Czarnego Grzbietu. Czeska nazwa tego szczytu to Svorová hora. Czarna Kopa i cała wschodnia część Karkonoszy zbudowane są głównie ze skał metamorficznych. Powstały na skutek przeobrażenia (metamorfizmu) innych skał pod wpływem wysokich temperatur i/lub ciśnienia, oraz związanych z nimi procesów chemicznych. Z Czarnej Kopy rozciąga się wspaniała panorama na wschodnią część Karkonoszy.

Stacja 11. Sowa Przełęcz.

Wznosi się na wysokość 1164 m n.p.m. i stanowi wyraźne obniżenie oddzielające Czarny Grzbiet na zachodzie od Kowarskiego Grzbietu na wschodzie. Czeska nazwa tej przełęczy to Soví sedlo. Znajduje się tu niewielkie torfowisko, na którym występują gatunki roślin typowe dla tego rodzaju ekosystemu, m.in. wełnianka pochwowata, borówka bagienna oraz żurawina błotna.

Stacja 12. Skalny Stół.

Usytuowany na wysokości 1282 m n.p.m. Skalny Stół stanowi zachodni kraniec Kowarskiego Grzbietu. Na jego szczycie widoczne są niewielkie skałki zbudowane z łupków łyszczykowych z widocznymi fałdami. U ich podstawy zalegają pokry-

⁵¹ S. Adamczak, *op. cit.*, s. 148.

⁵² R. Knapik, *Przewodnik geoturystyczny...*, s. 52.

⁵³ M. Kasprzak, *op. cit.*, s. 17.

wy blokowe, w których pojedyncze bloki osiągają długość 1 m. Szczyt Skalnego stołu to bardzo dobry punkt widokowy na wschodnie Karkonosze.

Stacja 13. Sowa Dolina.

Sowa Dolina jest przykładem głębokiej doliny wciosowej. Dużo większa głębokość doliny i stromość zboczy w porównaniu z granitową częścią Karkonoszy wynikają z mniejszej odporności na erozję budujących tę część masywu skał metamorficznych, głównie łupków łyszczykowych i podrzędnie gnejsów. Nachylenie zboczy w wielu miejscach przekracza 30°, a ich wysokość nawet 400-600 m. Sowa Dolinę rzeźbią dwa potoki – Płóknica i Niedźwiada – które po połączeniu tworzą jeden strumień o nazwie Płomnica. Ta ostatnia jest dopływem Łomniczki.

Stacja 14. Dolina Płomnicy.

Tu na granicy Karkonoskiego Parku Narodowego kończy się trasa ścieżki geoturystycznej po wschodnich Karkonoszach⁵⁴.

Zakończenie

Bogactwo form i różnorodność przyrodniczych walorów Karkonoszy, ich flora i fauna, stanowią miejsca aktywnego spędzania czasu wolnego, wypoczynku, turystyki i rekreacji. Turystów przyciągają atrakcyjne formacje skalne, wodospady, stawy, rzadko spotykana na terenach równinnych roślinność, zorganizowana infrastruktura na potrzeby edukacyjne i turystyczne.

Turystyka piesza to fenomen ostatnich lat, charakteryzujący społeczność prowadzącą zdrowy, aktywny tryb życia. Duże zainteresowanie tą dziedziną spowodowało rozwój bazy turystyczno-rekreacyjnej oraz możliwości recepcyjne karkonoskich miejscowości turystycznych. Koniecznością było objęcie ochroną obszarów o unikatowych walorach przyrodniczych. Dlatego utworzono Karkonoski Park Narodowy, który wraz z parkiem narodowym po czeskiej stronie granicy został włączony do transgranicznego rezerwatu biosfery UNESCO Karkonosze/Krkonoše.

Turystykę górską można uznać za najbardziej popularną formę aktywności pieszej, o jej specyfice decydują właściwości terenu. Wymaga znacznego wysiłku, właściwego przygotowania się oraz większych umiejętności poruszania się niż na terenach nizinnych. Rekompensatą włożonego trudu są wspaniałe widoki górskiego środowiska przyrodniczego. Turystyka górska jest naturalną i bardzo skuteczną formą aktywności fizycznej społeczeństwa. Motywem przyjazdu latem jest chęć wędrowek, spokój, cisza, przyroda. W całym obszarze Karkonoszy i Parku Narodowego jest znaczna ilość tras pieszych, rowerowych oraz konnych.

⁵⁴ R. Knapik, *Przewodnik po ścieżce geoturystycznej we wschodnich...*, s. 6-12.

Nie tylko dalekie podróże mogą być bardzo interesujące. Atrakcyjne są również piesze wyprawy, dostosowywane do fizycznych możliwości każdego wędrowca. Piesza turystyka wiąże się z wieloma zaletami wypoczynku na świeżym powietrzu. Pozytywny wpływ na kondycję psycho-fizyczną, wartości dydaktyczne, wzrost świadomości ekologicznej oraz wrażliwości człowieka, pokonywanie własnych słabości i wyznaczanie nowych celów to jedne z wielu atutów uprawiania turystyki pieszej.

Wydaje się, że niektóre społeczne warunki bytowania mają znaczenie czynników bezpośrednio, nie zawsze konstruktywnie, wpływających na budowanie świadomości prozdrowotnej aktywizującej poznawczo, ruchowo i turystycznie. W ich minimalizowaniu dostrzega się szansę na większą dbałość człowieka o własną kondycję psychofizyczną, większą zaradność ruchową zapewniającą rozwiązywanie różnorodnych zadań z mniejszym nakładem sił i środków⁵⁵. W nowym modelu kultury uzdrowiskowej, dostosowywanym do potrzeb zdrowotnych i oczekiwań kulturowych klientów uzdrowisk, geoturystyka może być istotnym uzupełnieniem oferty licznych dolnośląskich uzdrowisk zlokalizowanych w odległości kilkudziesięciu kilometrów od Karkonoszy. Wyjazdy i szybki dojazd, zarówno własnym środkiem transportu, jak i komunikacji publicznej umożliwiają turystom uzdrowiskowym łączenie kuracji, terapii realizowanej w modelu SPA z czynnym uprawianiem geoturystyki. Karkonoski Park Narodowy z unikatowymi w skali kraju atrakcjami powinien zostać na stałe elementem oferty dolnośląskich uzdrowisk skierowanych do tych klientów, których warunki zdrowotne pozwalają na poznanie jego walorów.

Geotourism as a form of the traditional model of health resort cultural enrichment in the Karkonosze mountains

Hiking motivates the search for new ways of improving the health of a society. It is a great source of knowledge and a way of measuring one's abilities. Tourist activities should bring joy and satisfaction, and also deepen and develop various personal interests. They should give depth to interpersonal relations and show a positive relationship between man and the nature. The main objective of this paper is to familiarize potential visitors with educational paths as well as with natural and tourist values located in the Karkonosze Mountains.

Geotourism is a new branch of tourism, focused on exploring phenomena of inanimate nature and observing geological processes. It includes rocky objects which have a particular importance for understanding the history and structure of the Earth. Geotourism is an important component of the tourist offer for the numerous SPAs located in the region of The Giant Mountains. Tourists enjoying The Giant Mountains are people of different ages, with different levels of physical

⁵⁵ K. Kwilecki, *Analiza środowiskowych uwarunkowań...*, s. 224.

activity, using the benefits of a wonderful climate, cycling, hiking, and the aforementioned geotourism. The National Park of The Giant Mountains has unique attractions and is a permanent element of tourism and education, serving as an important factor in the growth of environmental awareness.

